

Werkveldbeschrijving Toegepaste islamitische theologie op Bachelorniveau

IUA

Connecting Theology

2025 - 2026

IUA - International University of Applied Sciences Amsterdam
Adres: Jan Rebelstraat 8, 1069 CB Amsterdam
www.i-ua.nl
DUO-RIO nummer: 32DF

Versie 1: beschrijving van m.n. werkveld leraar levensbeschouwing, 23-5-2024
Versie 2: feedback verwerkt van docenten met lerarenopleiding en werkveld imam/geestelijk verzorger toegevoegd, 27-7-2024
Versie 3: document gedeeld met het team, feedback verwerkt en gemengd werkveld toegevoegd, 29-8-2024
Versie 4: document gedeeld tijdens kwaliteitsvergadering met WAR, EC, MR en team. Feedback verwerk, 30-9-2024
Versie 5: versie met de verwerking van de laatste feedback van het team, 15-11-2024
Versie 6: Definitieve versie, 23-1-2025
Versie 7: Aangepaste versie voor afstudeerrichting Leraar tweede graad Godsdienst/Levensbeschouwing

Email: info@i-ua.nl
Telefoon: 0618800488
KvK-nummer: 71513507
IBAN: NL17INGB0008581595
RSIN: 85 87 44 466

Copyright/Disclaimer

De tekst in dit document is auteursrechtelijk beschermd eigendom van de IUA. Gebruik, verspreiding en verdere openbaarmaking van de tekst zonder uitdrukkelijke toestemming van IUA is niet toegestaan en dat geldt expliciet voor gebruik door onderwijsinstellingen, marketingbureaus of onderzoeksinstituten welke niet rechtstreeks handelen in opdracht van de IUA.

Inhoudsopgave

Inleiding: Werkvelden toegepaste islamitische theologie op bachelorniveau	4
1. Werkveld: onderwijs	5
1.1 Het werkveld van basis-, voortgezet- of middelbaarberoepsonderwijs.....	6
1.2 Het werkveld van educatieve instellingen al dan niet gelieerd aan de moskee ..	10
2. Werkveld: imam/geestelijk verzorger	12
2.1 Het werkveld van de imam	12
2.2 Het werkveld van de geestelijk verzorger	13
2.3 Het werkveld van de islamitisch geestelijk verzorger als pastoraal werker	14
3. Gemengd werkveld: Begeleider / vormingswerker jeugd- en jongerenwerk	15
Geraadpleegde Bronnen	17

Inleiding: Werkvelden toegepaste islamitische theologie op bachelorniveau

De IUA, International University of Applied Sciences Amsterdam, leidt op tot levensbeschouwelijke professionals die de Islamitische theologie toepassen in de maatschappij. Dat realiseert de IUA op dit moment door een 'Master Toegepaste Islamitische Theologie' en de vierjarige opleiding 'Toegepaste Islamitische Theologie op bachelorniveau'.

Dit document beschrijft de werkvelden van de opleiding 'Toegepaste Islamitische Theologie op bachelorniveau' met als afstudeerrichting 'leraar godsdienst/levensbeschouwing' of 'imam/geestelijk verzorger (hbo-theoloog)'.

Met de opleiding 'Toegepaste Islamitische Theologie' wil de IUA levensbeschouwelijke professionals opleiden die zich inzetten voor de islamitische gemeenschap in het bijzonder en voor de hele samenleving in het algemeen. In algemene zin leidt de opleiding 'Toegepaste Islamitische Theologie' op tot het beroep van levensbeschouwelijk-agogisch werker. Dat is een hbo-theoloog in de zin zoals dat door het competentieprofiel 'Professie met Diepgang...' wordt gedefinieerd (Diepgang, 2017).

Deze professionals kunnen hun beroep uitoefenen binnen godsdienstige en levensbeschouwelijke organisaties, evenals in het onderwijs en binnen instellingen voor zorg en welzijn, binnen leger en justitie of binnen particuliere ondernemingen, van Islamitische of niet-islamitische alsook levensbeschouwelijk 'neutrale' signatuur. Daarnaast kunnen zij werkzaam zijn in vrijgevestigde beroepen als levensbeschouwelijk ondernemer. Bij dit laatste kan gedacht worden aan beroepen als geestelijk verzorger of zingevingconsulent.

In specifieke zin leidt de opleiding 'Toegepaste Islamitische Theologie' via twee specifieke afstudeerrichtingen op tot de beroepen van 2de graad leraar godsdienst/levensbeschouwing en imam/geestelijk verzorger.

Een leraar godsdienst/levensbeschouwing staat voor de taak de godsdienst in het algemeen en islam in het bijzonder op scholen verstaanbaar en toegankelijk te maken. Dit wordt in hoofdstuk 1 nader beschreven.

In hoofdstuk 2 wordt het beroep van imam/geestelijk verzorger uiteengezet. Een imam/geestelijke verzorger heeft de taak naast het verstaanbaar en toegankelijk te maken van godsdienst, ook te instrueren, begeleiden, adviseren en bij te staan van zowel individuen als groepen uit de islamitische geloofsgemeenschap. Dat doet hij / zij bij gebedsrituelen, bij *rites des passage*, bij morele vorming en ontwikkeling en bij het ten uitvoer brengen van familierecht evenals bij geschilbeslechting.

In de multiculturele context als de Nederlandse zijn er nieuwe taken bijgekomen, namelijk interreligieuze dialoog maar ook geestelijke verzorging in professionele instellingen.

1. Werkveld: onderwijs

Een leraar godsdienst/levensbeschouwing kan bewust en gevarieerd zijn lessen, workshops of trainingen vormgeven. Hij verzorgt inhoudelijk en didactisch inclusief en respectvol onderwijs. Hierbij kan een leraar godsdienst/levensbeschouwing op een positieve manier in dialoog treden met leerlingen, ouders en collega's met andere religieuze achtergronden. Daarnaast is een leraar godsdienst/levensbeschouwing in staat om alle leerlingen te begeleiden in hun leerproces, met oog voor religieuze en culturele gevoeligheden in de Nederlandse maatschappij. De leraar godsdienst/levensbeschouwing is didactisch en pedagogisch bekwaam en voldoet aan de wettelijke eisen die gesteld zijn in het Besluit bekwaamheidseisen onderwijspersoneel.

In dit hoofdstuk focussen we op de kansen voor de afgestudeerden 'Leraar godsdienst/levensbeschouwing'.

De afstudeerrichting 'Leraar godsdienst/levensbeschouwing' leidt op tot leraar godsdienst/levensbeschouwing voor het tweede graadsgebied, te weten:

- Primair onderwijs, specifiek als leraar godsdienst/levensbeschouwing
- Vmbo
- Onderbouw havo/vwo
- Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)
- BVE (Beroepsonderwijs en Volwassen Educatie) bijvoorbeeld op de ROC's.
- Voortgezet speciaal onderwijs
- Praktijkonderwijs

In het educatieve werkveld zijn de arbeidsmarktperspectieven voor pedagogische beroepen, inclusief leraren, tot 2028 erg gunstig, blijkt uit de prognoses van het ROA, Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (Bakens, 2023).

Een leraar godsdienst/levensbeschouwing werkt in het basis- of voortgezet onderwijs of in het mbo waar hij lessen verzorgt op het gebied van godsdienst, zingeving of praktische onderwerpen die gekoppeld zijn aan levensvragen. Verder is er in de educatieve instellingen al dan niet gelieerd aan de moskee, in de jeugdzorg en in het onderwijs behoefte aan gekwalificeerde leerkrachten levensbeschouwing.

Al lijkt het onderwijsveld overzichtelijk, het is wel divers en omvat verschillende aspecten binnen en buiten de schoolomgeving, evenals verschillende niveaus en typen onderwijsinstellingen. Hieronder volgt aan de hand van de relevante documenten van de Onderwijsraad, Vereniging Hogescholen en SLO een beknopt overzicht van dit werkveld:

1. Primair-, voortgezet- of middelbaarberoepsonderwijs
2. Educatieve instellingen al dan niet gelieerd aan de moskeeën

Het werkveld van een leraar godsdienst/levensbeschouwing is breed en omvat tal van taken en verantwoordelijkheden die verder gaan dan alleen lesgeven.

Het vereist een combinatie van pedagogische vaardigheden, organisatorisch talent, communicatievaardigheden en een voortdurende bereidheid om te leren en zich aan te passen aan veranderende omstandigheden.

Samengevat is te stellen dat het werkveld van leraar godsdienst/levensbeschouwing een dynamisch beroepenveld is. Het omvat een breed scala aan niveaus, functies en instellingen die gezamenlijk bijdragen aan de educatie en ontwikkeling van scholieren van verschillende leeftijden en achtergronden. Kenmerkend voor de leraar godsdienst/levensbeschouwing is dat hij zich focust op de persoonlijke ontwikkeling van leerlingen en op de ontwikkeling van hun identiteit, waarden en zingeving.

1.1 Het werkveld van basis-, voortgezet- of middelbaarberoepsonderwijs

Niveaus van onderwijs

Het basisonderwijs is gericht op kinderen van 4 tot 12 jaar. Hier leggen leraren de basis voor lezen, schrijven, rekenen en andere fundamentele vaardigheden. Voortgezet Onderwijs is gericht op leerlingen van 12 tot 18 jaar, met niveaus variërend van vmbo tot vwo. Dit niveau bereidt leerlingen voor op vervolgonderwijs of de arbeidsmarkt. Het Middelbaar Beroepsonderwijs (mbo) richt zich op praktische en beroepsgerichte opleidingen. Dit niveau biedt studenten de vaardigheden die nodig zijn voor specifieke beroepen. Het Hoger Onderwijs omvat hogescholen (hbo) en universiteiten. Dit niveau richt zich op zowel theoretische als praktische kennis en vaardigheden in een breed scala aan vakgebieden. Scholen voor basis-, voortgezet-, en middelbaarberoepsonderwijs doen op verschillende wijze aan levensbeschouwelijk onderwijs. Daarnaast komt het in de leergebieden 'Mens en Maatschappij' op het vmbo en in 'burgerschapsonderwijs' ook voor.

Een leraar godsdienst/levensbeschouwing verzorgt op die verschillende soorten scholen het levensbeschouwelijk onderwijs. De inzet van de leraar godsdienst/levensbeschouwing is niet anders dan de andere vakleraren en dat is het stimuleren, inspireren en faciliteren van het leren van leerlingen. Daarnaast stimuleert de leraar godsdienst/levensbeschouwing zijn leerlingen in hun persoonlijke ontwikkeling en in de ontwikkeling van hun identiteit, waarden en zingeving.

Type onderwijsinstellingen

Dwars door de hiervoor beschreven vormen van onderwijs, bestaan er in Nederland twee typen onderwijsinstellingen die door de overheid worden gefinancierd, namelijk:

- Openbare scholen, deze scholen hebben geen levensbeschouwelijk uitgangspunt en staan neutraal tegenover alle religies. Openbare scholen kunnen echter op verzoek van ouders wel godsdienstlessen bieden.
- Bijzondere scholen gebaseerd op een specifieke levensbeschouwing of onderwijsfilosofie, zoals katholieke, protestantse, islamitische, joodse en vrije scholen. Godsdienstonderwijs of onderwijs in levensbeschouwing is op deze scholen meestal een vast onderdeel van het curriculum.

Verschillende taken

Binnen deze type scholen met verschillende niveaus, voeren leraren verschillende taken uit die als volgt samengevat kunnen worden:

a. *Didactische taken*

- Lesgeven: De kernactiviteit van een leraar is het voorbereiden en geven van lessen. Dit omvat het ontwerpen van lesplannen, het kiezen van lesmethoden en -materialen, en het afstemmen van de inhoud op het niveau en de behoeften van de leerlingen.
- Beoordelen en evalueren: Leraren beoordelen het werk van leerlingen door middel van toetsen, examens en andere vormen van evaluatie. Ze geven feedback om de leerprestaties te verbeteren en stellen rapporten op om de voortgang te documenteren.

b. *Pedagogische taken*

- Ondersteunen van leerlingen: Leraren helpen leerlingen tijdens de lessen en gericht op de inhoud van het onderwijs. Ze bieden extra ondersteuning aan leerlingen die moeite hebben met bepaalde vakken of vaardigheden.
- Klassenmanagement: Het handhaven van een positieve en productieve leeromgeving. Dit omvat het stellen van gedragsregels, het oplossen van conflicten en het bevorderen van een respectvolle interactie tussen leerlingen.

c. *Administratieve taken*

- Documentatie en rapportage: Leraren houden gedetailleerde administratie bij van de prestaties en aanwezigheid van leerlingen. Dit is essentieel voor het bijhouden van de voortgang en voor het maken van beleidsmatige en educatieve beslissingen.
- Communicatie met ouders en collega's: Regelmatig contact onderhouden met ouders over de voortgang en eventuele zorgen over hun kinderen. Ook samenwerken met collega's en deelnemen aan vergaderingen en werkgroepen.

d. *Extra-curriculaire activiteiten*

- Buitenschoolse activiteiten: Veel leraren zijn betrokken bij activiteiten buiten de reguliere lestijden, zoals sportteams, clubs, excursies en andere projecten die bijdragen aan de holistische ontwikkeling van leerlingen.
- Mentorschap en begeleiding: Leraren fungeren vaak als mentoren voor leerlingen, bieden loopbaanbegeleiding en ondersteunen bij persoonlijke problemen of vragen over de toekomst. Begeleiding gericht op groei, zingeving en persoonlijke ontwikkeling.

e. *Identiteitsbeleid*

Op bijzondere scholen waar het vak godsdienst/levensbeschouwing onderdeel uitmaakt van het curriculum, is de leraar godsdienst/levensbeschouwing vaak betrokken bij de vorming en/of uitvoering van identiteitsbeleid van school. Van hem wordt bijvoorbeeld verwacht dat hij actief betrokken is bij de viering van religieuze feesten, maar ook bij bijvoorbeeld rouw- en verliesactiviteiten.

f. Samenwerking en netwerken

- Interdisciplinair samenwerken: Samenwerken met leraren van andere vakgebieden om geïntegreerde lesprogramma's te ontwikkelen en te zorgen voor een coherente leerervaring voor leerlingen.
- Samenwerking met ouders en gemeenschap: Leraren communiceren systematisch met ouders. Belangrijk voor de holistische ontwikkeling van leerlingen en het creëren van een ondersteunende leeromgeving.
- Relatie met de omgeving: Leraren werken soms samen met lokale organisaties, bedrijven en andere stakeholders om educatieve projecten en programma's te ondersteunen.
- Bedrijfsleven en beroepssectoren: Vooral relevant voor het beroepsonderwijs (mbo) en hoger onderwijs (hbo/wo), waar stageplaatsen en praktische ervaring een rol spelen.

g. Professionalisering

Leraren blijven zich ontwikkelen. Ze dienen op de hoogte te zijn van en zich aan te passen aan veranderingen in educatieve technologie, in onderwijspolitiek en wetgeving, die van invloed kunnen zijn op hun werk en de structuur van het onderwijs. Hierbij gaat het ook over de integratie van nieuwe technologieën in het onderwijs, zoals het benutten van AI en digitale leermiddelen, online lesgeven en het gebruik van educatieve software

Islamitische scholen

Een type onderwijs dient in het kader van deze werkveldbeschrijving nader aandacht te krijgen, namelijk de bijzondere scholen vanuit een islamitische levensbeschouwing, ook bekend als islamitische scholen.

In het Nederlandse onderwijssysteem nemen islamitische scholen een steeds prominentere plaats in. Per september 2024 telt Nederland ruim 70 islamitische basisscholen, 7 islamitische scholen voor voortgezet onderwijs en 2 hogescholen, verspreid over diverse grote en middelgrote steden. Met de verwachte opening van nieuwe scholen voor voortgezet onderwijs zal dit aantal verder groeien.

Deze ontwikkeling biedt uitstekende kansen voor afgestudeerden van de afstudeerrichting Leraar godsdienst/levensbeschouwing aan de IUA. Onderzoek naar de arbeidsmarktparticipatie van leraren Islamgodsdienst (1996-2007), afgestudeerd aan de Hogeschool Inholland, laat zien dat een groot deel van hen werkzaam is op islamitische basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs. Naast het verzorgen van lessen, zijn deze leraren vaak betrokken bij de pedagogische begeleiding van leerlingen en dragen zij bij aan de vormgeving van het identiteitsbeleid van de school.

Aan de andere kant is het lerarentekort in Nederland nijpend, en dat geldt in het bijzonder voor islamitische scholen¹. Het tekort aan gekwalificeerde leraren vormt een bedreiging voor de kwaliteit en het voortbestaan van sommige scholen. Dit tekort biedt kansen voor de afgestudeerden van de afstudeerrichting Leraar godsdienst/levensbeschouwing aan de IUA. Zij zijn bij uitstek geschikt om in te spelen op deze vraag. Met hun kennis van de islam en hun pedagogische vaardigheden kunnen zij een belangrijke bijdrage leveren aan het onderwijs op islamitische scholen.

Samenvattend is te stellen dat de Islamitische scholen een kansrijk werkveld is.

- Groeiende vraag: Het aantal islamitische scholen neemt toe, waardoor er een groeiende behoefte is aan gekwalificeerde leraren.
- Breed takenpakket: Naast lesgeven zijn er tal van andere taken, zoals het begeleiden van leerlingen en het vormgeven van het identiteitsbeleid.
- Bijdrage aan de gemeenschap: Leraren levensbeschouwing kunnen een waardevolle bijdrage leveren aan de ontwikkeling van leerlingen en de islamitische gemeenschap in Nederland.

Vormingsonderwijs op openbare scholen

In Nederland bestaat godsdienstonderwijs op de openbare scholen al vanaf 1955 en humanistisch levensbeschouwelijke vorming al vanaf 1963. In desbetreffende jaren zijn vooral de lokale overheden die dat vormingsonderwijs op openbare scholen subsidieerden. Een brede bekendheid heeft het godsdienst- en levensbeschouwelijk vormingsonderwijs pas in 2009 gekregen toen de zeven religieuze groeperingen samen een Dienstencentrum voor Vormingsonderwijs hebben opgericht. Met de wetwijziging van WPO in 2017 is de structurele financiering van Vormingsonderwijs op openbare scholen gegarandeerd. Ouders met kinderen op de openbare scholen hebben recht op godsdienstonderwijs/ levensbeschouwelijk onderwijs en de besturen van die scholen (dat zijn uiteindelijk de gemeenten) zijn volgens de Wet op Primair Onderwijs art. 50 en 51 verplicht dat binnen schooluren te organiseren als de ouders erom vragen. Het Centrum voor Vormingsonderwijs verzorgt in gezamenlijkheid met zeven levensbeschouwelijke organisaties het vormingsonderwijs in Nederland. De zeven organisaties hebben ieder een eigen team van vakleerkrachten. Zij geven vormingslessen vanuit de eigen specifieke levensbeschouwing (Vormingsonderwijs, 2024).

In samenwerking met het Centrum voor Vormingsonderwijs wordt het islamitisch vormingsonderwijs landelijk verzorgd door SPIOR, Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond in Rotterdam op dit moment op 123 basisscholen die totaal 311 lesgroepen tellen. SPIOR voert dat uit met 29 docenten (totale capaciteit van 7,5 fte). Het CMO, Contactorgaan Moslims en Overheid treedt hierbij op als de zendende instantie (SPIOR, 2024).

¹ (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2023), Feiten en cijfers over leraren en het lerarentekort: [bijlage-5-factsheet-lerarentekort.pdf](#)

Het Vormingsonderwijs is erop gericht kinderen kennis te laten maken met de verschillende religieuze stromingen in Nederland. Dit bevordert hun bewustzijn van de diversiteit in de samenleving en de verschillende levensbeschouwelijke overtuigingen die mensen hebben.

Binnen het islamitisch vormingsonderwijs (I.V.O.) leren kinderen over de geloofsartikelen en de geloofszuilen die de basis vormen van de Islam. Ze krijgen ook inzicht in de religieuze gebeurtenissen en feesten. De lessen zijn gebaseerd op de acht basiswaarden binnen de Islam: hulpvaardigheid, gastvrijheid, individuele verantwoordelijkheid, nederigheid, leergierigheid, respect, vergevingsgezindheid en betrouwbaarheid. Door inzicht te bieden in hoe de Islam aansluit op andere levensbeschouwingen, draagt I.V.O. bij aan de identiteitsontwikkeling en bevordert het wederzijds begrip (SPIOR, 2024).

1.2 Het werkveld van educatieve instellingen al dan niet gelieerd aan de moskee

In de vorige paragraaf is het werkveld van de leraar godsdienst/levensbeschouwing in het kort geschetst. Kenmerkend van dit werkveld is dat het onderworpen is aan de kwaliteitszorg van de overheid – vandaar de naam formeel onderwijs.

Naast formeel onderwijs, is er nog een werkveld van instellingen waar islamitische godsdienstlessen worden verzorgd, te weten educatieve instellingen al dan niet gelieerd aan de moskee. Een kenmerkend verschil van dit type onderwijs is dat de kwaliteitszorg ervan niet onder toezicht van de overheid staat – vandaar de naam non-formeel onderwijs. Non-formele islamitische educatie kent wel interne kwaliteitsstandaarden die door de koepel van desbetreffende moskeeorganisatie wordt vastgesteld en gehanteerd. De educatie vindt plaats volgens een leerplan en er is een zekere mate van toetsing (zie voor meer informatie Pels e.a., 2006).

De afgestudeerden van de opleiding Toegepaste islamitische theologie op bachelorniveau die voor de afstudeerrichting Leraar godsdienst/levensbeschouwing kiezen, kunnen als leraar ook terecht bij de islamitische educatieve instellingen.

De islamitische educatieve instellingen kunnen worden onderverdeeld in drie soorten organisaties, namelijk:

- a. weekendscholen gelieerd aan moskee(organisaties)
- b. aan de moskee gelieerde internaten
- c. specifieke educatieve organisaties die huiswerkbegeleiding en bijlessen geven evenals morele ontwikkeling

a. Weekendscholen

Vrijwel alle lokale moskeeën in Nederland hebben in hun activiteiten aanbod ook educatieve activiteiten die vaak in het weekend worden aangeboden. Formeel is de weekendeducatie bedoeld als catechese/geloofsoverdracht waarbij leren reciteren van koran en de basale godsdienstige kennis de centrale activiteiten zijn.

Ruim 30% van alle moslimkinderen in de leeftijdscategorie van 5 tot 15 jaar volgen deze weekendscholen. Wat er in Nederland nog bijgekomen is, zijn de opvoedkundige en sociaal-culturele activiteiten. Ouders brengen hun kinderen naar de weekendscholen vooral voor de opvoedkundige waarden die in de hun cultuur centraal staan. Te denken valt bijvoorbeeld aan respect, bescheidenheid, geduld, delen, gemeenschapsdenken enz.

Daarnaast bieden de weekendscholen activiteiten aan die de schoolloopbaan van het kind/jeugd bevorderen. Hierbij valt vooral te denken aan huiswerkbegeleiding, voorlichting en advies over schoolkeuze.

b. Internaten

Alle internaten bieden de schoolgaande jeugdigen naast de kost, verblijf, godsdienstonderricht en vorming ook educatieve activiteiten als huiswerkbegeleiding, mentoring en schoolkeuzebegeleiding.

De overgrote meerderheid van de islamitische jeugdinternaten in Nederland zijn opgericht en worden gerund door de moskeeorganisaties.

Stichting Ender in Amsterdam is een voorbeeld van een Turks internaat gelieerd aan een moskee(organisatie). De stichting is in 1994 opgericht om iets te doen aan onderwijs- en opvoedingsproblematiek van Turkse leerlingen en studenten. Het is een internaat waar jongens wonen. Jongeren ontvangen niet alleen geloofsonderricht, maar ook studiebegeleiding. Naast studiebegeleiding wordt er veel aandacht besteed aan opvoedingsondersteuning. Indien nodig vervult men een schakelrol tussen leerling, school en ouders.

c. Specifieke educatieve organisaties

Naast weekendscholen en Internaten zijn er islamitische educatieve organisaties die zich met een specifiek thema of een specifieke doelgroep bezighouden. Hierbij valt te denken aan bijvoorbeeld Huiswerkklassen of het Nederlands Islamitisch Archief waar voorlichting wordt gegeven over bijvoorbeeld de migratiegeschiedenis van moslims in Nederland.

2. Werkveld: imam/geestelijk verzorger

De afstudeerrichting Imam/geestelijk verzorger van de opleiding Toegepaste Islamitische theologie leidt op tot beroepen in het domein theologie en levensbeschouwing, te weten imam en islamitisch geestelijk verzorger in zorginstellingen. Deze paragraaf beschrijft het werkveld van deze afstudeerrichting zonder pretentie te hebben volledig te zijn, omdat de westerse context waarin een islamitisch hbo-theoloog tegenwoordig te werk gaat, divers en in ontwikkeling is.

Het woord *imam* stamt uit Arabisch en betekent zoiets als hoofd, leider, voorganger. In de sociologie van islam heeft de term Imam door de tijd heen verschillende betekenissen gekregen, afhankelijk van het veld waar hij werkt, de functies die hij vervult en de taken die hij uitvoert. In brede zin omvat de aanduiding *imam* naast de betekenissen als voorganger bij de gebedsdiensten in de moskee ook andere betekenissen naargelang de functies die hij vervult. De Schriftgeleerden bijvoorbeeld die de islamitische theologie hebben helpen systematiseren, heten ook *imam* (is te vergelijken met de zogenoemde kerkvaders in de christelijke theologie). Daarnaast heet een geestelijke leider met een sociale en politieke raadsfunctie van een staat, ook *imam*. Een theoloog die het vertrouwen van de geloofsgemeenschap heeft gewonnen door zijn kennis, kunde en ethiek, wordt geraadpleegd voor juridische kwesties (*fatwa*) die aan de maatschappelijk-religieuze aspecten van leven raken, heet ook *imam*.

In dit document gebruiken we het woord imam echter in enge zin zonder die anderen geheel uit te sluiten, namelijk een theologisch opgeleid persoon, verbonden aan een moskee of een instelling met als primaire taak voorgaan in gebedsdiensten, het houden van preken en inleidingen tijdens het vrijdaggebed, het begeleiden van mensen met hun geloofs- en zingevingssrituelen en -vragen en het vervullen van rollen als vormingswerker (jeugd, maar ook volwassenen) en kerkelijk opbouwwerker (*community development work*).

2.1 Het werkveld van de imam

Het werkveld van de imam in enge zin zoals hiervoor is beschreven, is vooral moskee-gebonden. De moskee is een plaats waar moslims 5x per dag alleen of onder leiding van een imam ritueel gebed kunnen verrichten.² Dit ritueel gebed, *sala* in het Arabisch, heeft in de islamitische theologie de status van een funderende zuil van godsdienst en drukt de kosmische harmonie en gebed uit waarbij de God wordt vereerd.

² Dat gebed is een ritueel dat lichamelijk wordt verricht, namelijk vijf ritmische bewegingen in een bepaalde lichamelijke houding. Mensen staan in de horizontale rijen naast elkaar, de imam gaat voor, opent het gebed met het omhoog brengen van beide armen (1e), reciteert vervolgens een stuk uit de koran in het Arabisch op een melodische wijze (2e), daarna buigen imams en de alle biddende aanwezigen zich met hoofd, schouders en rug naar voren (3e), vervolgens weer recht op en daarna knielen en met voorhoofd de aarde / grond / vloer raken (4e) en vervolgens weer recht opstaan en de bewegingen en handelingen herhalen en na de knieling en neerbuiging zitten om de begroeting tussen god en mens symbolisch na te doen (5e).

Dit gebed wordt voorgedaan door en gezamenlijk verricht onder leiding van een imam en is de primaire functie die een imam in de moskee dient te verrichten. Daarnaast preekt imam voor of na al die gebedsdiensten in het kort, waarbij die van vrijdagmiddag verplichtende karakter heeft vanwege maatschappelijke functie. De imam houdt voorafgaand aan vrijdagmiddaggebed een preek / voordracht.

Naast het begeleiden van de erediensten en houden van preken in moskeeën, zijn imams ook belast met het geven van godsdienstonderricht aan kinderen maar ook aan (jong) volwassenen. De moskeegebonden inzet is tegenwoordig niet het enige werkgebied van imam. Voorts wordt de imam gevraagd bij geboorte om de naam van het kind in het oor te fluisteren, islamitische huwelijk af te sluiten, bij ziekte de zieke bij te staan en smeekgebeden te lezen, bij sterfte de familie bij te staan en de gestorvene ritueel te wassen. In de loop der geschiedenis hebben vrouwen binnen het religieuze begeleidingswerk ook hun plek verworven.

Alle bovenstaande verantwoordelijkheden met uitzondering van de preek van het vrijdagsgedeb en het leiden van het gebed voor mannen en vrouwen samen worden ook door vrouwelijke voorgangers uitgevoerd. Wat in Nederland aanzienlijk zichtbaar is geworden, betreft de geestelijk verzorging. De volgende paragraaf zet dat uiteen.

2.2 Het werkveld van de geestelijk verzorger

Het tweede werkveld betreft de geestelijk verzorging. Geestelijke verzorging is professionele begeleiding, hulpverlening en advisering bij zingeving en levensbeschouwing.

Er zijn in Nederland drie werkvelden waar de geestelijk verzorgers met een theologische opleiding tewerkgesteld worden. Dat zijn de zorginstellingen zoals ziekenhuizen, verpleeghuizen en revalidatiecentra, justitiële inrichtingen zoals de penitentiaire inrichtingen (PI), jeugdinrichtingen, tbs klinieken en vreemdelingenbewaring en het leger. Wat nieuw en in opkomst is, betreft de vrijgevestigde geestelijke verzorger met eigen praktijk die bijvoorbeeld geestelijke verzorging aan huis doet. In al deze werkvelden zijn de kwalificatie-eisen inzake tewerkstelling van de geestelijk verzorger gestandaardiseerd. Zo dient een geestelijk verzorger in PI's, in Huizen van Bewaring en in het leger benoemd te worden door een zogenoemde *zendende instantie*. Voorts wordt geëist om een Masteropleiding te hebben afgerond

In ziekenhuizen en zorginstellingen is die eis van de zendende instantie minder zwaar omdat de zorginstellingen relatief autonoom zijn en niet van de staat. Daartegenover heeft het werkveld Zorg een eigen vereniging die een bepalende rol speelt in het tewerkstellen van de geestelijk verzorger, namelijk De VGVZ- Vereniging Geestelijke VerZorger. Naast de benoeming door de zendende instantie is het lidmaatschap van de VGVZ ook verplicht om in het werkveld van zorg te gaan werken.

Het werkveld van zorg is wat divers. De VGVZ kent momenteel acht werkvelden, namelijk: Ziekenhuizen, Verzorgingshuizen en Verpleegtehuizen/Hospices, Psychiatrie, Revalidatiecentra, Jeugdzorg, Gehandicaptenzorg, Justitie en Eerstelijns werkenden (geestelijke verzorger met een eigen praktijk / geestelijke verzorging thuis) (VGVZ, 2024).

De VGVZ heeft werkveldraden en sectorraden. De Sectorraad Islamitische geestelijke verzorging is een sectorraad die beslissende (screenings)rol speelt bij de benoeming van de islamitische geestelijke verzorging in desbetreffende zorginstellingen.

Naast geestelijk verzorging in instellingen, is er van oudsher een werkveld waarin de maatschappelijke rol van godsdienst zich voordoet, en dat is pastoraal / diaconaal werk. In volgende paragraaf wordt dat toegelicht.

2.3 Het werkveld van de islamitisch geestelijk verzorger als pastoraal werker

Naast de functie als imam die gebedsrituelen in de moskee leidt, preken houdt en godsdienstonderricht geeft en in beperkt aantal gevallen *fatwa* geeft, is er nog een andere functie die niet binnen in de moskee wordt verricht, maar buiten en midden in de samenleving op buurt-, wijk- en stadsniveau. Dat omvat in het algemeen de taken als het begeleiden van mensen met hun geloofs- en zingevingssrituelen en -vragen, opbouwen aan samenleving (*community development / community organization work*). In deze rol vervult de imam meer en meer zijn pastoraal werk: hij werkt aan het opbouwen van een geloofsgemeenschap, het stimuleren en activeren van die gemeenschap bij het omzien naar anderen vooral naar machtelozen en kwetsbaren maar ook bevorderen van het goede, burgerlijke, fatsoenlijke, deugdelijke handelingen (*'amal as-salih*) en tegengaan van onderdrukkende, ondeugdelijke, onrechtmatige enz. handelingen (*nayh 'an al-munkar*). Barmhartigheid enerzijds en sociale rechtvaardigheid anderzijds zijn fundamentele deugden waarbij de eerste inspireert en de tweede motiveert omdat bijvoorbeeld de verdeling van schaarse goederen door de samenleving samenhangt met machtsstructuren en gelijkheidsidealen. Wellicht een agrarisch-ruraal beeld, maar voor de aanduiding van de verantwoordelijkheid is het wel verbeeldend: in deze rol is de imam dus *'de herder van zijn kudde'*.

Om deze rol van *community developer* te kunnen vervullen, heeft de islamitische pastoraal werker niet alleen theologische, agogische, psychologische en sociologische kennis en kunde nodig, maar ook beleids- en organisatievaardigheden. In deze rol werkt de islamitisch pastoraal werker niet alleen binnen de eigen geloofsgemeenschap, maar ook met externe stakeholders (denk aan gemeente, ambtenaren, zorg- en welzijnsorganisaties, vrijwilligersorganisaties, scholen, woningcorporaties, kerken, milieuorganisatie, mensenrechtenorganisaties en media) wanneer zijn/haar projecten erom vragen.

3. Gemengd werkveld: Begeleider / vormingswerker jeugd- en jongerenwerk

Er is nog een veld waar de islamitische hbo-theoloog tewerkgesteld kan worden, namelijk het jeugd- en jongerenwerk. In het werkveld van het jeugd- en jongerenwerk werkt de afgestudeerde van de opleiding Toegepaste Islamitische Theologie niet volgens een leerplan en curriculum in een schoolse of een andere educatieve setting, maar is veeleer een begeleider, een coach die sociaal-culturele activiteiten organiseert die cultureel-maatschappelijke vorming van jongeren nastreeft. Als voorbeeld kunnen de jongerenorganisaties gelieerd aan moskeeën worden genoemd, maar ook wijkcentra, bibliotheken, culturele centra en islamitische scouting.

Daar waar een moskee is, is er in de meeste gevallen ook een vrouwenafdeling en een jongerenafdeling. Er zijn ook vrouwen- en jongerenorganisaties die niet gelieerd zijn aan een moskee, maar zijn opgericht als zelforganisatie die de sociaal-culturele vorming, ontwikkeling, emancipatie en empowerment van de moslimvrouwen nastreven. Deze vrouwenafdelingen en -organisaties organiseren vaak activiteiten gericht op gezin en kind. Hierbij valt te denken aan voorlichtingsbijeenkomsten over opvoeding en de rol van de moeder erbij.

Ten gevolge van sociaal-culturele ontwikkeling van de Nederlandse samenleving zoals toenemende etnische, levensbeschouwelijke en godsdienstige diversiteit, adviseren de beleidsadviesraden zoals Onderwijsraad (2018) en VGZV voor een mogelijke brede inzet van zowel de leraar godsdienst/levensbeschouwing als geestelijke verzorger ook buiten zijn specifieke vak en/of eigen geloofsgemeenschap.

Combinatiefuncties

Hoewel beide afstudeerrichtingen van de opleiding Toegepaste Islamitische theologie een duidelijke eigen werkveld hebben, is er ook een gebied waar de twee profielen elkaar overlappen.

Je ziet in de praktijk dat geestelijk verzorgers steeds vaker een educatieve rol krijgen en leraren godsdienst vanouds ook zorg hebben voor het (geestelijk) welzijn van leerlingen en docenten.

Zeker na de coronacrisis zijn scholen meer bereid om tijd, energie en geld te steken in het geestelijk welzijn van de leerlingen/studenten. Het is dus zeker mogelijk dat een leraar godsdienst/levensbeschouwing als extra taak de geestelijke verzorging krijgt van de (moslim)leerlingen en dat een geestelijk verzorger educatieve taken krijgt om de andere zorgmedewerkers te leren hoe zij met levensbeschouwelijke vragen om kunnen gaan.

Vanuit de focus op 'het omgaan met diversiteit' en een 'inclusieve samenleving' gaat het zowel over aandacht voor het verstaan van de ander als voor de eigen (levensbeschouwelijke) wortels en met het zoeken van de dialoog daartussen. Hierbij kun je denken aan:

- Identiteitscoördinator: Een **identiteitscoördinator** speelt een sleutelrol in de ontwikkeling en uitvoering van identiteitsbeleid binnen een organisatie. Deze functionaris coördineert en implementeert het identiteitsbeleid, heeft een adviserende en initiërende rol, en agendeert het thema identiteit. De werkzaamheden worden verricht binnen de normale hiërarchische kaders en de gebruikelijke bevoegdheidsverdeling. Kortom, de identiteitscoördinator bewaakt de uitvoering van de identiteit, fungeert als centraal informatiepunt, en verzamelt kennis en expertise op het gebied van integriteit.
- Studentenpastoraat: Het **studentenpastoraat** is er om studenten te helpen bij hun ontwikkeling als mens én als gelovige. Het biedt individuele en groepsgesprekken aan, waarbij studenten vragen kunnen stellen over geloof, spiritualiteit en zingeving. Kortom, het studentenpastoraat is een waardevolle bron van ondersteuning en verbinding voor studenten tijdens hun studieperiode.

Geraadpleegde Bronnen

Bakens, J., Cobben, L., Abbink, H., Meijer, R., Dijkman, S., Fouarge, D., & Pestel, N. (2023). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2028*. ROA. ROA Reports Nr. 003 <https://doi.org/10.26481/umarep.2023003>

Budak, B. (2021). *Waarom stichten jullie niet een eigen school?: religieuze identiteitsontwikkeling van islamitische basisscholen 1988-2013*. Uitgeverij IUA-Publication, Amsterdam.

Diepgang. (2017). *Een professional met diepgang III - Competenties voor HBO-Theoloog: een geactualiseerd opleidingsprofiel en opleidingskwalificaties van de hbo-opleiding Godsdienst-Pastoraal Werk*.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2023). *Feiten en cijfers over leraren en het lerarentekort 2023*. ([bijlage-5-factsheet-lerarentekort.pdf](#))

Onderwijsraad (2018). *Ruim baan voor leraren: een nieuw perspectief voor leraren*. Den Haag: Onderwijsraad.

Pels, T., Dogan, G. & El-Madkouri, H. (2006). *Pedagogiek in de moskee Ayasofya*. Utrecht: Verweij-Jonker Instituut/ Forum.

Pels, T., Lahri, F. & El-Madkouri, H. (2006). *Pedagogiek in moskee Othman*. Utrecht: Verweij-Jonker Instituut/ Forum.

SPIOR (2024). Islamitisch vormingsonderwijs. <https://www.spior.nl/ivo> Geraadpleegd op 29 juli 2024 + aanvullende informatie per mail tussen 19 augustus '24 – 27 augustus '24

Thijs, A., Fisser, P., & Hoeven, M. van der (2014). *21e eeuwse vaardigheden in het curriculum van het funderend onderwijs: een conceptueel kader*. Enschede: SLO.

VGvZ (2024). Werkvelden. <https://vgvz.nl/werkvelden> Geraadpleegd op 10 juli 2024.

Vormingsonderwijs (2024). Over-ons. <https://www.vormingsonderwijs.nl/over-ons> Geraadpleegd op 30 juli 2024

Yar, H. (2018). *Moskeewerk in de buurt, een case study in Amsterdam*. Amsterdam: VU University Press.

